

Pontoppidans Lykke-Per – en beskrivelse af en narcissistisk personlighedsorganisation

Gudrun Bodin¹

Introduktion

Henrik Pontoppidans (2013) roman Lykke-Per, oprindeligt udgivet i otte bind fra 1898-1904, giver en beskrivelse af det væld af nye muligheder, som det moderne gennembrud åbnede for en ung mand, men også af de konflikter som det blev årsag til. Bogen er stadig aktuell. Vi oplever i dag en tilsvarende revolution, hvor Cyperspace og den nye kommunikationsteknologi har givet os muligheder, som ikke fandtes tidligere, og som har ændret vores levemåde. I romanen følger læseren en drengs udvikling fra barndommen til voksen mand og frem til hans død. Med udgangspunkt i psykoanalytisk tænkning vil denne artikel prøve at vise, hvordan Pontoppidan har skildret en person som udvikler en narcissistisk personlighedsorganisation. og give et bud på, hvordan det havde sammenhæng med Pers særlige relation til sin mor, som han ikke var i stand til helt at separere sig fra. Det resulterede i et konfliktfyldt, skyldbetyngt forhold til faderen og i, at han ikke kunne bruge ham som kile i separationsprocessen. Pontoppidan omtaler Lykke-Per som en bakketrold, som ikke kunne tåle sollyset, og denne artikel vil prøve at vise, at personer med en narcissistisk personlighedsorganisation er som en bakketrold, der ikke kan klare konfrontationen med den realitet, at den anden er en separat og adskilt person.

1. Gudrun Bodin, cand.psych., ph.d.; Åkandevej 3, Rågeleje; 3210 Vejby
e-mail: gudrun-bodin@mail.dk

Bogens hovedperson

Per Andreas Sidenius er søn af en præst. Faderen

... tilhørte en ældgammel og vidt udbredt præsteslægt, der kunne føre sine ahner helt tilbage til reformationen. I fulde tre århundreder var kaldet til geistlig virksomhed gået som en hellig arv fra fædre til sønner – ja til døtrene med, for såvidt som disse i mangfoldige tilfælde havde giftet sig med fædrenes kapellaner eller brødrenes studiekammerater. Herfra udsprang den bevidste myndighed, for hvilken de Sidenius'ers forkyndelse fra gammel tid var bekendt. (...) Det var denne i slægten nedarvede ringeagt for alle timelige tings værd, der havde været også Johannes Sidenius værge i livets kamp og bevaret hans ryg ubøjet og hans sind rankt trods armodts tryk og mangeartet modgang. (ibid., s. 11-12)

Pastor Sidenius havde 11 børn, fortæller Pontoppidan, og alle havde fremgang i skolen, var opvakte, lærelystne og pligttro med undtagelse af én, af hvem forældrene havde sorg.

Det var et af de mellemste, en dreng, der hed Peter Andreas. Han var ikke alene uregerlig i skolen, så der stadig indløb klager over ham; men allerede i en tidlig alder sporedes der hos ham en overlagt opsætsighed mod hjemmets skik og orden. (ibid., s. 13)

Men Peter Andreas var også kommet til verden på et uheldigt tidspunkt, fortæller Pontoppidan. Familien var lige flyttet fra et fattigt hedesogn til en østjysk småkøbstad, hvor Per kom til at vokse op. Det betød, at faderen blev travlt optaget af sit arbejde, og at han i modsætning til Pers søskende ikke kunne deltage i opdragelsen af Per i hans første leveår. Opdragelsen blev derfor overladt til moderen. Men moderen blev snart optaget på grund af nye graviditeter og fødsler, og kunne derfor ikke holde øje med ham. Som Pontoppidan skriver:

Således gik det til, at Peter Andreas så at sige fra sin fødsel blev fremmed i sit eget hjem. I sine første leveår havde han sit tilhold i pigekammeret og over i udhuset hos en gammel brændehugger, hvis nøgterne betragtninger over alle forefaldende begivenheder tidligt påvirkede drengens virke-

lighedssans. Senere fandt han ligesom et andet hjem i nabolagets store købmandsgårde med tilhørende tømmerpladser, mellem hvis gårdskarle og kræmmerbodsvende han ligeledes tilegnede sig et ganske verdsligt syn på livet og dets goder. Samtidig udviklede dette friluftsliv hans krop og lagde et kraftigt teglstensrødt på hans tykke kinder. (ibid., s. 15-16)

Det kunne se ud som om, Pontoppidan vil fremstille Peter Andreas som et omsorgsvigtet, tilknytningsforstyrret barn. Der var ikke plads til ham i modernens skød, og faderen var fraværende. Per havde med andre ord hverken haft sin mor eller far og havde derfor søgt mennesker uden for præstegården. Det er som om, påvirkningerne fra disse miljøer er Pontoppidans forklaring på, at hans hovedperson havde tilegnet sig et "ganske verdsligt syn på livet og dets goder" (ibid., s. 16) og ikke som sine søskende voksede op i faderens billede og blev en "ægte Sidenius".

Gode og onde objekter

En psykoanalytisk grundantagelse er, at personlighedsmønstre dannes allerede i barnets første leveår i samspillet med de vigtigste omsorgspersoner. Den kleinianske teori er, at mennesket har et medfødt behov for relationer (Klein, 1935). Når det nyfødte barn søger moderens bryst, er det ud fra instinktet at finde en relation. Det lille barn ved moderens bryst føler sig som en enhed med moderen, og den relation integreres og bliver til et godt indre objekt. Alle gode oplevelser som barnet har med sine omsorgspersoner, hvor det føler sig mødt, set, hørt og forstået, danner grundlaget for, at der dannes en indre verden bestående af, som Melanie Klein (1988) udtrykker det, "gode objekter". Disse indre objekter er ifølge teorien ikke identiske med de ydre, men består af de aspekter, som er blevet oplevet som væsentlige, og som barnet derfor har identificeret sig med. De indre gode objekter gør, at verden opleves som tryk og god, og at barnet kan møde den på en kærlig og tillidsfuld måde. Men utilfredsstillende og frustrerende oplevelser kan ikke undgås, og det bliver til indre onde objekter, som danner grundlaget for følelser af mistillid, had og forfølgelse. På grund af barnets biologiske umodenhed er tankegangen sort/hvid. De indre objekter er splittet op i enten gode eller onde. Det er enten følelsen af paradys eller helvede. Klein (1946) kalder det for den skizoid-paranoide position i modsætning til den depressive position, hvor de gode og onde objekter integreres til en helhed. Det er den modne position, hvor man kan forholde sig til, at objektet både kan være godt og ondt på én og samme gang.

Livet igennem pendulerer man frem og tilbage mellem de to positioner, men det modne menneske befinder fortrinsvis sig i den depressive position.

Pers indre verden

Pers indre verden er således dannet gennem oplevelserne med de biologiske forældre, men også med pigerne i præstegården, den gamle brændehugger, gårdskarlene og kræmmerbod svendene fra købmandsgården. Alt tyder på, at der har været en dominans af gode objekter. Pontoppidan viser det gennem at beskrive Per som en sund og rask dreng, som var nysgerrig på livet. Han skriver også, at moderen havde haft hans fortrolighed, hvilket viser at Per var knyttet til sin mor og havde en nær relation til hende. Når Per søgte menneskerne udenfor hjemmet, var det derfor ikke som et tilknytningsforstyrret barn, som diffust søger kontakt. Det var snarere udtryk for Pers opdagelsestrang. Han turde forlade mors trygge favn, fordi han var støttet af indre gode objekter, som gav ham mod til at udforske det ukendte som at besøge brændehuggeren og købmandsgården. Ganske vist omtaler Pontoppidan det som noget negativt, at Per blev "fører for en lille skare små røvere, der huserede omkring i byen" (Pontoppidan, 2013, s. 16), men man kunne også se det som, at han var populær blandt andre børn og havde lederegenskaber. Som halv voksen drev han slædesport i det klare måneskin sammen med de andre unge i byen, og det var Per, som førte an og inviterede den mest lattermilde af pigerne til at køre med ham på kælken. Igen viste han gå på mod og initiativ, når det gælder at nærme sig det modsatte køn. Per var også kreativ. Han kunne bruge

... de høje bakker, han som dreng havde elsket, og fjorden og de milebrede enge, sommerdagens tumleplads, hvor den første spæde tankespire til hans kanalprojekt var undfanget, og hvor han også havde vundet sin første, anelsesfulde forståelse af vindkraftens betydning, når han satte sin kæmpedrage "Heljo" op lod den trække en lille, stenbelæst legevogn hen ad grønsværen. (ibid., s. 309)

Per studerede senere til ingeniør og udviklede et kanal-og fjordreguleringsprojekt, som viste sig at være bæredygtigt og realiserbart. Men det som især kendetegnede Per, var den lethed med hvilken, han var i stand til at charmere og skabe kontakter. Pontoppidan beskriver det som om, at "han bliver alles yndling" stort set, hvor han end kommer frem.

Udvikling kræver støtte fra gode objekter

Som nævnt kan barnet i begyndelsen kun se objektet som enten godt eller ondt. Som det vokser og modnes, bliver det i stand til at se at et helt objekt og erkende, at det både er godt og ondt. Når barnet hader den person, som det samtidig elsker, vækker det følelser af skyld samt et ønske om at reparere og gøre godt igen, og at beskytte, drage omsorg for den elskede. Det er i den depressive position, når det gode og onde integreres, at der sker udvikling, og at over-jeget udvikles. Barnet/den unge har brug for støtte af et godt objekt for at kunne komme tilrette med svære følelser. Per finder f.eks. et godt objekt i matematiklæreren i hans hjemby. Han

... havde efterhånden vundet sig en ven og beskytter i sin matematiklærer. Denne, en gammel militær, udtalte sig særdeles rosende om hans evner overfor faderen, når denne – som det et par gange havde været tilfældet – i sin utålmodighed tænkte på at tage ham ud af skolen for straks at sætte ham til et håndværk. Det så næsten ud, som om den gamle soldat dreves hertil af en forstående deltagelse for drengen og fandt en tilfredsstillende i at bringe den strengt dømmende præst til tavshed med sine lovord. (ibid., s. 36)

Det var læreren, et godt far-objekt, som gav Per den støtte, som gjorde at han, 16 år gammel, kunne rejse til København og søge optagelse på Polyteknisk Højskole. Et andet eksempel på nogle som støtter Pers udvikling er højbådsmand Olufsen og frue i Hjertensfrydgade i Nyboder, hos hvem han finder bolig. I dem ser Per et godt forældrepar, der møder ham med generøsitet, varme og livsglæde. Fru Olufsen kan ikke modstå ham, selv i en situation hvor Per har misligholdt deres aftale og i en periode ikke har betalt huslejen. Hos dem føler han sig accepteret og vellidt. Den velvilje, han møder hos disse gode objekter, hjælper ham til at tage nye skridt i sin udvikling og til at blive til en "Lykke-Per".

For enhver ung mand er det en opgave i adolescensen at integrere voksen genital seksualitet. Det handler om at opgive forældrene som kærlighedsobjekt og at rette sit seksuelle begær mod objekter i ens egen generation samt acceptere en voksen seksuel krop, og at samleje kan resultere i graviditet og børn. Det er mens Per bor hos Olufsens, at han bliver tiltrukket af servitricen, allemandspigen Lisbeth med det pragtfulde gyldenrøde hår i Schweizer caféen. Som Pontoppidan skriver, viste det sig, at tiltrækningen var gensidig, og

de fik et fortroligt forhold. Næste kærlighedseventyr var med en "virkelig dame", Fru Engelhardt. Nu var Per blevet 21 år gammel. Her er han først ikke klar over, hvor forelsket han er, men

... måtte tilstå, at hans følelser for hende indtil dette øjeblik ikke havde været synderlig forskellig fra dem, han plejede at nære for smukke og fyldige kvinder. Det eneste, der afkølede ham en smule, var tanken om hendes alder. Hun var næppe helt ung; dog vist ikke over de tredive. (ibid., s. 71)

Per har altså indledt sin udforskning af seksualiteten sammen med to kvinder, som begge var seksuelt erfarne og havde andre mænd. I Pers indre verden må servitricen Lisbeth og Fru Engelhardt have været "mor-objekter" og de andre mænd rivaliserende "far-objekter". Han havde dermed skabt en ødipal situation, og her opstod en angst, som Per ikke havde kendt tidligere. Pontoppidan skriver:

Han, for hvem modsigelserne og den indre splid hidtil ikke havde eksisteret, og for hvem særlig kvinden havde været et ganske ufarligt stykke lejetøj, kom med ét til at skælve for de dunkle magter, der driver deres spil med skæbner og viljer som stormen med landevejens støv. For første gang følte han sig i kamp med de dæmoner, han ikke havde villet tro på og overlegent havde smilet af. Dybt inde i hans øre lød med faderens myndige stemme de halvglemte ord om "mørkets magt" og "Satans snarer" og fik ham til at blegne. (ibid., s. 99)

Det er mens Per lå vågen i sengen sammen med Fru Engelhardt, at han bliver grebet af væmmelse, rædsel, måtte tage sit tøj på og tage afsted. Han er blevet overvældet af ødipal angst, og faderens stemme oplevede Per som et ondt indre forfølgende objekt.

Pers kærlighedseventyr med Fru Engelhardt var et led i arbejdet med at integrere en voksenseksualitet. Hvis det integrationsarbejde skulle lykkes, måtte Per føle den angst, som han mærkede fra sine indre forfølgende objekter sammen med glæden ved de gode. Den efterfølgende morgen da Per gennemgik nattens oplevelser," var han ikke fri for at blive lidt forlegen over sin opførsel. Han tænkte på, at han dog vist havde båret sig noget ungdommeligt ad." (ibid., s. 101) Efterhånden som han får bearbejdet sine oplevelser, når han frem til at elskovsdriften var "selve naturgrunden i ham, det var selve hans væsens urkraft, der brød op gennem lag på lag af årtusinders fordomme"

(ibid., s. 108). Han er med andre ord ved at integrere seksualiteten som en naturlig og positiv del af sig selv. Men i samme øjeblik han tænker disse tanker, bliver han mindet om faderens eksistens og gælden til ham. Pontoppidan lader i romanen Pers bror dukke op i Nyboder i dette øjeblik for at fortælle, at faderen er dødeligt syg, samt at faderen økonomisk har understøttet hans studier, men at støtten vil bortfalde ved faderens bortgang. Per bliver med andre ord konfronteret med sin afhængighed af faderen, og hvordan han står i gæld til ham. Det er faderen, som har gjort det muligt for ham at studere og have et liv i København. Da broderen er gået kom han til at fryse, og det blev "så underlig koldt og skummelt i hans stue. (...) Hvorfor kunne de ikke lade ham i fred? Han havde jo selv begravet fortidens gamle, grimme følelser og slået en pæl igennem dem, hvorfor da komme nu og mane dem op igen?" (ibid., s. 115). Per er nu nedstemt og lider af depressiv angst. Ved tanken om, at han skal miste faderen, bliver han overvældet af sorg- og skyldfølelser.

Per tager her et udviklingskridt. I fortsættelsen nærmer han sig kun ugifte piger fra sin egen generation, dvs. ikke-ødipale objekter. Det gælder nabopigen i Nyboder, sadelmagerens datter fra Kærteminde, Fransisca, hvor han for første gang føler, at han virkelig elskede. Som Pontoppidan skriver:

... Pers optagethed af hendes person kunne føres tilbage til fortidsindtryk hos ham, idet hun både ved sin skønheds art, sine manerer og sit ukøbenhavnske sprog vakte erindring om hjemstavnens lysblonde, skjoldmøagtige borgerdøtre, hvortil hans første erotiske fornemmelser havde knyttet sig. (ibid., s. 123).

Med andre ord: Fransisca havde resonans i Pers gode indre objekter. Men Per er ikke kommet så langt i sin udvikling, at han kan tage ansvar i en kærlighedsrelation, og han kan derfor ikke forpligte sig og indgå i en varig relation. Så når mester Jacobæus, Fransiscas onkel, afkræver Per svar, om han har til hensigt at gifte sig med hans broderdatter, svarer Per åbent nej. Først langt senere, efter at begge Pers forældre er døde, er han parat til en relation med en ung kvinde, som minder ham om Fransisca og dermed om sin hjemstavnens lysblonde borgerdøtre. Han gifter sig med Inger og får børn.

Faderen som kile

Ifølge den psykoanalytiske teori føler det spæde barn sig som en enhed med moderen. Det har en omnipotent og egocentrisk tankegang. Faderen har en

vigtig rolle i at hjælpe barnet til at separere sig fra moderen. Han skal være kilen mellem mor og barn, for at de skal blive adskilte. Det er kilen, identifikationen med faderen, som får overjeget til at udvikle sig. Men det er krænken- de og smertefuldt for barnet at skulle erkende, at mor er en separat person med egne behov og et eget liv. Den gode relation til faderen støtter og hjælper dog barnet til at opgive sin grandiositet og omnipotens, udvikle sin realitets- sans, acceptere forskellene mellem kønnene, og at der er grænser mellem ge- nerationer. Efterhånden som barnet gradvis reviderer sin omnipotens, kan det se sig selv i trekanten mor-far-barn og integrere sin relation med hver af forældrene, men også med mor og fars parforhold. Et indre godt forældrepar, som samarbejder om at drage omsorg og opdrage barnet, hjælper barnet til at modnes og finde trøst ved tanker om fremtiden; når det bliver voksen, finder det en partner, som er lige så god og attraktiv som mor/far.

Det som adskiller Pers opvækst fra hans søskendes, er, at hans far ikke var til stede i hans tidlige opvækst, og han fik derfor en anden adskillellesproces fra moderen. Johannes Sidenius havde hjælp af kirkens budskab, når han fun- gerede som kile. Det budskab han som præst forkyndte, var, at vi må accepte- re, at det er Vor Herre, som er almægtig og ikke mennesket. Vi må opgive vo- res egen forestilling om omnipotens og erkende, at vi er Guds små børn og afhængige af ham. Kirken lærer os således at projicere omnipotensen på Vor Herre og acceptere, at vi i virkeligheden er små og ubetydelige. Pastor Sidenius fik således støtte og autoritet gennem sit forhold til Vor Herre, og børnene identificerede sig med ham i en sådan grad, at de "slægtede ham på også i alle de ydre småtræk – lige til den selvbevidste holdning og den taktfaste, solda- termæssige gang" (ibid, s. 15). På grund af faderens fravær kunne Per forblive i illusionen om at være en enhed med moderen i længere tid og dermed i fø- lelsen af at have en ganske særlig relation til hende. For Per blev faderen et "ondt far-objekt", og han manglede støtte fra et godt objekt til at kunne udvi- kle sit overjeg og adskille sig fra moderen. Men han begyndte dog alligevel gradvist at separere sig fra moderen. Pontoppidan skriver:

Faderen kunne så at sige ikke få et ord ud af ham; og selv overfor mo- deren, der dog før havde ejet lidt af hans fortrolighed, og hos hvem han, når det kom til stykket, også altid havde fundet mest forståelse og over- bærenhed, selv overfor hende blev han år for år mere tilmuret. Endnu kunne han vel af og til i mørkningen, når han vidste hende alene, komme ind og sætte sig ved hendes seng og af sig selv tilbyde at gnide åreknud- erne på hendes syge ben. Men aldrig fik hun andre svar end ja og nej, når

hun søgte at trænge ind på ham for at få at vide, hvad det var, han gik og rugede over. (ibid, s. 23)

Han begyndte altså at trække sig i forholdet til moderen, samtidig med at han devaluerede faderen. Pontoppidan skriver f.eks. at "Han lod sig overhovedet aldrig let imponere af faderen; dertil havde han været en for lærvillig elev af sine ældre venner, gårdskarlene og krambod svendene, der langtfra altid havde omtalt præsten i de respektfuldeste udtryk" (ibid., s. 19-20). Borgerne i småkøbmandsstaden syntes, at faderen klædte sig som en landsbydegn og så ud som en stoderpræst, og det er det billede af faderen, som Per har taget til sig. Vi får også at vide, at Per hengav sig til stolte drømme om at være et efterladt barn til en sigøjnerhøvding, "en enerådige hersker, en konge over de mørke heders uendelige rige, frihedens og de vilde stormes hjem" (ibid., s. 22). En sigøjnerhøvding var måske i Pers øjne en lidenskabelig, farverig og karismatisk person. Freud (1909) har skrevet om børn, som dagdrømmer om at have andre, mere ideale forældre end deres biologiske forældre. Disse dagdrømme opstår under barnets arbejde for at frigøre sig fra forældrene. Det lille barn idealiserer forældrene, men i takt med at barnet separerer sig fra dem, bliver det mere bevidst om forældrenes fejl og mangler. Behovet for at se forældrene som ideelle får barnet opfyldt ved at dagdrømme om at være barn af nogle mere perfekte forældre. Dagdrømmen kan også være, at moderen i hemmelighed har fået barnet med en anden mand end faderen. Måske havde Pers dagdrømme sin kilde i et ubevidst ønske om, at moderen havde haft en mere spændende, farverig partner (en sigøjnerhøvding) end én, i Pers øjne, undermåler af en præst. Efter at Per var flyttet til København og skrev breve hjem, var de kun henvendt til moderen. Det viser både hans tilknytning til hende; men må også have haft til formål at provokere og at få faderen til at føle sig devalueret og ekskluderet. Per ville understrege, at det var mor og ham, som var et par.

Per havde

... foresat sig at ville betragte alt det forbigangne som noget glemt, noget dødt, der end ikke som minde skulle få lov at spøge i hans tilværelse. Han havde bestræbt sig for grundig at udlufte sit indre, at udslette hver bitter og ydmygende erindring af sin sjæl, at den kunne blive som en ubeskreven marmortavle for lykkens og sejrns funklende guldskrift. Derfor fandtes der hverken på hans bord eller på hans væg så meget som et portræt, der kunne minde ham – eller fortælle andre – om det hjem, han havde

forladt, og som han ikke ville gense, før han kunne komme som den, der krævede til regnskab og holdt dom. Dersom han pludselig var død, ville man ikke i hans hemmeligste gemme have fundet så meget som et opbevaret brev, ikke en optegnelse, der kunne fortælle om, hvem han var, og hvorfra han stammede. Om det så var sit navn, så havde han forandret det for så vidt muligt at undgå enhver erindring om fortiden. Han skrev sig ikke længer Peter Andreas men slet og ret Per, og det var hans sorg, at han ikke også kunne skaffe sig et andet efternavn. (ibid., s. 50-51)

En af de ydmygende erindringer, som Per ville udslutte, var det første besøg i hjemmet efter, at han var flyttet til København.

Lillejuleaftens dag rejste han hjem landværts, efter forinden at have meldt sit komme med et par linjer i et brev. Under den daglange, uendelige kørsel gennem Sjælland og Fyen og ved synet af de mange glade julerestsende, der fyldte kupeerne, mindedes han med hvilken spænding hans ældre brøders hjemkomst altid var bleven ventet; hvorledes lamperne var tændt i stuerne, og hvorledes aftensmåltidet var bleven udskudt til efter togets ankomst for at gøre modtagelsen des mere festlig. Og han tænkte paa sine gamle kammerater, som muligvis allerede nu vidste, at han vilde komme, og som måske vilde modtage ham paa stationen. (ibid., s. 39)

Per var rejst hjem til jul med en forhåbning om at blive budt velkommen lige så festligt som sine brødre, men blev skuffet, da han så, at det kun var søsteren Signe som

.. stod på perronen for at modtage ham. Der jog straks en lille ubehagsfornemmelse igennem ham, da han opdagede hende. Hun stod der, lidt rundrygget, i en halvkort, skrækkelig gammeldags kåabe, med sorte uldhandsker på hænderne og kjoleskørtet opheftet, så man så et par lange, tynde ankler over et par store fødder i galosjer. Det generede ham, at hun havde stillet sig sådan op og givet sin uheldige figur til pris for folks kritik. Desuden havde han bestemt ventet at se sine to yngre brødre – tvillingerne – og det vakte hans mistanke, at det netop var Signe, der modtog ham, fordi hun var den af alle hans søskende, med hvem han allerdaarlignest forligedes.

På vejen hjem gennem gaderne forstod han da også snart af hendes tale, at forældrene ikke var helt tilfredse med hans besøg; de fandt det mindre vel betænkt af ham, at han allerede havde taget sig ferie. En sådan rejse kostede jo også mange penge, sagde hun, - han burde i hvert tilfælde først have indhentet faderens tilladelse.

Endnu før de nåede præstegården, var Peter Andreas' følelser bleven grundig afkølede. Og da han nu kom ind i dagligstuen og så faderen sidde der på sin sædvanlige aftensplads i den gamle, falmede lænestol med sin grønne pap-skærm for øjnene, fortrød han allerede, at han ikke var bleven i København. (...) Da Per ved sengetid blev alene oppe på sit gamle loftskammer, gjorde han nar af sig selv. Han spottede sin sentimentalitet og svor dyrt på ikke oftere at ville lade sig narre af den slags fornemmelser. (ibid., s. 39-41)

For Per var det en ydmygende erindring, at han havde længtes efter sit barndomshjem, og han mente kunne udslette den ved at fjerne alt, som kunne minde ham om det hjem, han havde forladt herunder også ved at skifte navn. Han hånedes og foragtede sig selv for behovet af at have relationen til familien, og som forsvarsmekanisme benyttede han sig af "splitting". Han prøvede at spalte de onde-objekter fra herunder det forfølgende fader-objekt, men kom også til at spalte det gode -far-objekt fra. Uden støtten fra et godt-far-objekt klarede Per ikke at bearbejde, komme til rette med det onde far-objekt. I Pers tilfælde resulterede det i et livslangt konfliktfyldt forhold til mandlige autoriteter. F.eks. var det en uhyre narcissistisk krænkelse, at Pers lærer professor Sandrup kunne påvise en fejl i Pers strømhastighedsberegninger i hans kanal- og fjordreguleringsprojekt. Det tog ham lang tid at komme sig over den. Per kunne ikke se professoren som en hjælper, og at denne faktisk gjorde Per en tjeneste ved at påpege fejlen. Såfremt Per havde kunnet se professoren som "et godt objekt", ville han måske lettere have kunnet erkende at drivkraften bag hans projekt var, at han, på samme måde som alle små drenge gør, ønskede at opnå faderens anerkendelse og accept. Pontoppidan skriver efter at Per er kommet i gang igen efter nederlaget hos Sandrup med at arbejde på sit projekt. "Holla! Der var måske endnu tid til at vinde sejr, før faderen derhjemme i præstegården lukkede sine øjne" (ibid., s. 116). Per har også et ønske om få faderens anerkendelse, at faderen kunne være stolt af sin søn og måske at vise faderen at investeringen i Pers uddannelse, havde været god. Men Pers drøm var også at komme hjem i triumf, vise at han kunne overgå faderen, og den chance var ved at løbe ud.

Det er først ved faderens død og begravelse, at Per begynder at reflektere over sit billede af faderen. Han har oplevet faderens død som smuk og værdig. Det er ikke til at fatte, at hans fader, som han i sine drengeår havde skammet sig over,

... fik en jordefærd som en fyrste og fulgtes til graven af et sørgende folk! (...) På en for ham uventet og beskæmmende måde opfyldtes her en af hans stolteste barnedrømme... en drøm fra hin tid, da han indbildte sig at være et forbyttet barn, en bortført kongesøn, der en gang skulle finde hjem til sin faders herlighed. (ibid., s. 322)

Per er her begyndt at tænke over, om faderen måske alligevel ikke var den stodderpræst, som han havde set ham som, og er blevet bedre i stand til at se faderen som en hel person med både gode og onde sider. Han har taget et skridt nærmere den depressive position.

Den Sideniusske arv

Det var da Per lærte den jødiske familie Salomon at kende, at han begyndte at tænke og reflektere over den "Sideniusske arv". Han var blevet inviteret hjem til "dette østerlandske solskinshjem", og her begynder han at sammenligne og se modsætningen mellem den rigdom, han havde for øje, og barndomshjemets kummerlighed. Det var ikke særlig rigdommen Per hæftede sig ved.

Det var meget mere en forskel i tonen, i talens varmegrad, i selve livstemperaturen i de to hjem. (...) Han begyndte at forstå den ærefrygt for gullet, man tillagde jøderne, og som alle rettroende Sideniusser højlig forargedes over. (...) Han tænkte på, hvorledes i dette lille ludfattige land slægt efter slægt var bleven optugtet til at nære en farisæisk ringeagt for alt "timeligt gods". (...) Når han så sig omkring i de overdådigt udstyrede stuer, mærkede han ofte resterne af sin medfødte troldenatur røre sig i ham. Ja, hver gang han fra dette østerlandske solskinshjem tænkte tilbage på sit eget liv med dets triste og fattige glæder og samvittighedskampenes kval og uhygge, følte han med skamfuldhed, at han virkelig var, hvad faderen altid havde kaldt ham, et "mørkets barn", en underjordisk – en Sidenius. (ibid., s. 198-199).

Per kunne på den ene side beundre og anerkende det østerlandske solskins-

hjem, men på den anden side også mærke sin medfødte troldenatur. Rigdommen, den varme livstemperatur, de trygge livsvilkår vakte også hans misundelse. Han fik lyst at gøre, ligesom slægt efter slægt i Sideniusfamilien havde gjort, nære farisæisk ringeagt for alt timeligt gods. Selv om Per havde prøvet, at betragte fortiden som glemt, skiftet sit navn, så begynder Per her at ane, at de indre-onde-objekter stadig er der.

Per havde oprindeligt søgt huset på grund af den smukke datter Nanny Salomon, men han kom efterhånden til at holde mest af at sidde og tale med datteren Jakobe. Hvor er hun klog, tænkte han, når Jakobe med

... megen varme talte om den betydning, århundredets storslåede ingeniør-virksomhed sikkert engang ville få for menneskelighedens frigørelse. Når afstanden mellem landene mere og mere formindskedes ved hjælp af jernbaner og telegrafer og dampskibe, ville efterhånden de indbyrdes forskelligheder udlignes og dermed det afgørende skridt være gjort til den endelige virkeliggørelse af menneskernes gamle drøm om en broderlig forståelse mellem alle jordens folkeslag. (ibid., s. 202)

Jakobe er for Per et godt objekt, og til hende fortæller han sagnet "... om en bakketrold, der krøb op gennem en muldvarpetue for at leve mellem mennesker, men nøs ganske forskrækkeligt, hver gang solen brød gennem skyerne" (ibid., s. 203). Sammen med Jakobe, siger Per, føler han sig som et rigtig menneske og ikke en bakketrold, og derfor lukker han op for noget af sit inderste og fortæller hende om sin barndom og det brudte forhold til forældrehjemmet. Hun hjælper ham til at turde begynde at se på nogle af sine indre onde objekter. Men Per er stadig noget af en bakketrold, som ikke kan tåle dagslyset. Han kan ikke stå ved sine varme følelser overfor Jakobe. Når han efter en timelang natlig vandring skriver et meget inderligt brev til hende, hvor han erklærer sin kærlighed og taknemmelighed, ender det med, at han den følgende dag brænder det. (Ibid., s. 285). De følelser, som han gav udtryk for i brevet, kunne med andre ord ikke tåle dagens lys, og han ødelægger muligheden for, at de kan nå Jakobe, og at han kan føle sig som et rigtigt menneske.

Rosenfeld (1987) skriver, at kendetegnende for den narcissistiske personlighedsorganisation er benægtelsen af separation. Den anden person bliver behandlet som en forlængelse af ens eget 'selv'. Det er et forsvar mod at erkende afhængigheden af objektet, kærligheden til det og objektets værdi. Hvis afhængigheden ikke blev benægtet, ville det vække følelser af vrede, angst og smerte, fordi den anden ikke kan undgå at frustrere. Det kan også

stimulere misundelse, når det gode findes hos den anden. Bakketrolden kunne ikke tåle sollyset, fordi det ville gøre ham bevidst om, at Jakobe var en separat person, at han var afhængig af hende, og at han ikke kunne tage hende for givet. Hun ville f.eks. kunne forlade ham. Han ville også blive klar over, at det var hende, som havde de gode egenskaber, som fik ham til at føle sig som et menneske, og det ville gøre ham misundelig, føle at hun var ham overlegen og sad med magten. For bakketrolden ville det også være ydmygende at røbe kærlighed, for det ville være at indrømme, at han var svag og sårbar. Bakketrolden ville hellere leve under jorden i illusionen om at være omnipotent, kunne klare alt selv og ikke have behov for andre mennesker. Bakketrolden er Pers narcissistiske personlighedsorganisation, som ikke kan stå ved at have behov og længsel efter Jakobes kærlighed.

Destruktiv narcissisme

Familien Salomon blev Pers velgører og betalte bl.a. for, at Per kunne komme ud at rejse i Europa. Hjemme i København arbejdede samtidigt Jakobes bror Ivan på at finde investorer til Pers projekt. Per var efter faderens død og begravelse kommet til Alperne, og hertil rejste Jakobe for at besøge ham. Hun var nu blevet hans forlovede, og deres forhold blev her fuldbyrdet seksuelt. Denne gang kæmpede Per efter samlejet ikke med indre dæmoner, men for første gang følte han, at han i det øjeblik forstod hvad kærlighed var, og at det var en ny fødsel og en ny dåb. "Livet havde med ét opladt sig for ham i en fylde og en skønhed, hvorom han aldrig havde drømt" (Pontoppidan, 2013, s. 355). Arbejdet med at nærme sig den depressive position efter faderens død havde båret frugt. Per havde nu integreret en voksen genital seksualitet bedre. Hvis Per ikke også havde haft en troldenatur, ville han være blevet overvældet af taknemmelighed overfor Jakobe og hendes familie, men også af omsorg og skyld. Hvordan ville han kunne takke Salomon familien? Hvordan ville han kunne passe på Jakobe og deres kærlighed? Han ville bekymre sig over, om hun var blevet gravid. På det her tidspunkt i romanen er Pers drøm om lykke, rigdom, anerkendelse og succes lige indenfor rækkevidde, men på grund af hans narcissistiske personlighedsorganisation stimulerede de gode oplevelser ikke hans taknemmelighed og omsorg men snarere hans destruktivitet. Da parret holdt pause ved et stort trækors på deres sidste vandretur inden de fem timer senere skulle skilles, sprang Per

... overmodig op og trak en svær magasinrevolver frem af et læderhylster,

som han bar bagpå under sin jakke. Før Jakobe kunne forhindre det, havde han spændt hanen. Med udråbet: "Nu skyder jeg det nye århundrede ind!" – sendte han et skud mod krucifikset, der blev ramt i den ene side, så der røg nogle træsplinter ud i luften. (ibid., s. 359)

Per må her have været i en omnipotent, manisk tilstand og følt, at han i sin overlegne position kunne skyde og ødelægge Jesus på korset, den kristne religion og alt det, som hans fader stod for. Han var en magtfuld sejrherre, som triumferede over faderen. Dette sker lige inden han står overfor en separation, hvor han er konfronteret med det faktum, at Jakobe og han er separate personer med adskilte liv. Jakobe skal rejse hjem, og han skal videre til Italien. Månen er et forsvar mod separationsangst, og måske blev Per manisk for at undgå at mærke sine tunge og angstfyldte følelser, når han nu skulle tage afsked fra Jakobe. Han kunne ikke bære den depressive position.

Per rejste videre alene, og i Italien befandt han sig vel.

Han var altid i strålende humør. Det forår, Jakobe havde indblæst hans sind med sin solvarme hengivelse, havde nu sin blomstringstid. Hvad der var i ham af spirer til lyse og festlige følelser, kom her i vækst, og han indtog efterhånden alle. Når man ud på natten syngende drog hjemad, såe man ham gerne i spidsen af toget, blomstersmykket og bekranset, med et par henrykte – unge og ældre – damer under armen. (ibid., s. 401)

Per havde i Rom hurtigt øjnene åbne for smukke og velhavende kvinder, og at der var mere fordelagtige ægteskabspartier end det med Jakobe. Dertil kom at Nanny Salomon, Jakobes søster, var kommet til Rom. Per havde været overrasket over at se hvor glimrende, hun så ud. Han havde næsten glemt, hvor smuk hun var. Nu begyndte han at genoverveje, om det måske var hende, han skulle have friet til, og besluttede at bryde med Jakobe.

Det var gået op for ham, hvor grundforskellige de var, og hvor dårligt Jakobe med sit sære, for mange frastødende væsen ville passe til det frejdige og overdådige nydelseliv, der nu stod for ham som den nye renaissances endelige mål. (ibid., s. 420)

Det ville selvfølgelig krænke og smerte Jakobe dybt, tænkte han, men

- her stod dog virkelig mere på spil end nogle kvindetårer! Med en livsop-

gave som hans havde man slet ikke lov til at give afkald på den spore, der altid var for en mand at føle sin magt over mennesker og fremfor alt over kvinder. (ibid., s. 421)

For Per havde kvinder i sin tid været "et stykke ufarligt legetøj", dvs. han havde en narcissistisk relation til dem. Som nævnt betyder det, at man ikke ser den anden som en person med egne følelser, tanker og ønsker, men at den anden er en forlængelse af ens eget 'selv'. Selv om Per i mellemtiden havde oplevet, at han virkelig elskede Jakobe, var Jakobe ikke andet end et stykke legetøj, når han var i sin omnipotente tilstand. Hans behov var at passe til det frejdige og overdådige nydelsesliv, og her passede Jakobe ikke ind. Per befandt sig nu i den skizoid-paranoide position, tænkte sort/hvidt, han havde fraspaltet, at hans kærlighed til hende havde bund i, at hun var klog, lyttede og forstod hans drømme om ingeniørkunstens muligheder. Hans erindringer var helt væk, om at Jakobe kunde få ham til at føle sig som et rigtigt menneske og ikke en bakketrold. Det, som optog ham i dette øjeblik, var at føle sig magtfuld og få den narcissistiske bekræftelse, som det var for ham at vinde en ny, smuk kvinde.

Det er også destruktiv narcissisme, som bliver årsag til, at Per mister sit "livsværk". Svogeren Ivan havde ihærdigt arbejdet på at etablere et pengestærkt konsortium, for at Pers vestjyske frilandsprojekt skulle kunne gennemføres. Det var tæt på at lykkes, men Per havde mistet interesse for sit projekt. Pontoppidan fortæller at, det var

... foregået en forandring fra samme øjeblik, som det havde åbnet sig mulighed for dets gennemførelse. Det havde ikke netop mistet i værdi i hans øjne; men hans interesse for det havde tabt sig, efter at det fra blot revolutionerende ide var bleven forvandlet til noget, der gjordes til genstand for børns og spekulanterens befigren og snusfornuftige drøftelse. (ibid., s. 400)

Det var som om Per tabte interessen i det øjeblik, projektet blev en realitet, ikke mere var "et stykke legetøj", men blev løftet frem i dagslyset og blev genstand for grundig undersøgelse.

Per havde haft alle kortene på hånden, men smed dem fra sig, når han læste i avisen, at moderen var død. Tilsyneladende uden at have planlagt det så han nu muligheden for at kunne vende tilbage til Jylland. Per havde i sin tid hørt, en ven til Fru Engelhardt sige, at "Vi befinder os ved lykkens bord

som en bonde ved kongens taffel. Når det kommer til stykket, foretrækker vi allesammen den hjemmelige vandgrød og vor mo'ers pandekager for alle slaraffenlands herligheder" (ibid., s. 84). Måske havde Per været som en bonde ved kongens taffel hos familien Salomon og var nu begyndt at længes tilbage til det hjemlige Jylland. Ligesom Per i sin tid havde gjort sit for at glemme alle ubehagelige minder fra barndommen, er det som, at han igen tænker, at han kan slippe væk fra de besværligheder han står i. Han havde mistet interesse for projektet, og han ville bryde med Jakobe. Dertil kommer, at Jakobe var gravid, og selvom Pontoppidan lader Per være uvidende om det, så må vel tanken kunne have strejft ham.

Moderen, hvem var hun?

Per rejste med det samme skib til Jylland, som moderens bære var på, og det var, som om han først nu begyndte at tænke og reflektere over moderen.

Så mange billeder fra barndomshjemmet gled ham forbi i denne nat, mens han sad der og stirrede ud over den selvlysende havflade. Han havde egentlig aldrig før dannet sig en samlet og ordnet forestilling om sin moder. Som hun i livet var blevet stillet i skygge af den myndige fader, var hans erindring om hende bleven formørket af det absolutte ubehag, hvormed han endnu stadig mindedes denne. (ibid. s. 547-548)

Per blev her bevidst om, at han ikke havde set moderen som en hel person, men havde ladet faderen skygge for hende. Måske havde han heller ikke kunnet danne sig en samlet forestilling om moderen, fordi Per aldrig rigtig havde separeret sig fra hende, på grund af den angst, sorg og smerte som separation er forbundet med. Nu var hun død, og det tvang ham til at konfrontere sig med separationen. Styrmanden på skibet havde holdt øje med Per og mistænkte ham for at sidde med selvmordstanker. Per må nonverbalt have kommunikeret at han sad i mørke, dystre tanker. Måske kan man se det, som om han nu var kommet i den depressive position og var i kontakt med følelser af skyld overfor den mor, som han ikke havde set, sorg over at skulle tage afsked, men også af omsorg for og taknemmelighed for de gode minder han også havde af hende.

Han følte, at der i denne nat fuldbyrdedes en længe forberedt åndelig fødsel i ham. Det var, som om der i mulm og tåge var ved at oplade sig en

ny verden for ham, hvortil han endnu kun dårligt kunne skimte vejen. (ibid., s. 551)

Det kunne se ud som om Pontoppidan mener, at Per havde taget et udviklingskridt. Men hvis Per havde arbejdet sig igennem den depressive position for alvor, havde han også taget ansvar for de relationer, som han havde forladt i København, og de skader han havde forårsaget.

Pers mor optræder i romanen mere som et appendiks til Johannes Sidenius, hvilket nok var kvindens rolle i et patriarkalsk samfund på den tid. Pontoppidan skriver f.eks. at faderen havde haft

... en god støtte i sin hustru, med hvem han levede det inderligste og lykkeligste samliv, skønt de egentlig slet ikke lignede hinanden. Også hun var et dybt religiøst gemyt men – i modsætning til sin mand – en tungsin-dig, lidenskabelig natur, hvem livet indgød uro og mørk ængstelse. Oprin-delig ubefæstet i troen, som hun havde været det fra sit hjem, var hun under mandens påvirkning bleven en ivrer, hos hvem den daglige kamp for udkommet og de mange barselsenge havde affødt sygeligt overdrevne forestillinger om jordelivets trængsler og kristenmenneskets ansvar. (ibid., s. 12-13)

Pontoppidan fortæller, at efter 12 børnefødsler (et barn døde 3 år gammel) blev moderen sengeliggende. Hun lå lammet i den mørke sygestue, men Pontoppidan fortæller os ikke, hvad hun fejlede. Fra sit sengeleje var hun dog i stand til at dirigere familien, som når Pastor Sidenius er blevet kaldt ud til en familie med et sygt barn. ”’Tag endelig noget varmt på dig, Johannes,’ sagde hun i sin altid lidt modfaldne tone. ’Det er vist rigtig koldt i aften, jeg kunne høre det på kirkeuret før. – Signe, hent fa’ers forede vest. Den hænger inde i skabet’” (ibid., s. 27). Moderen var således mentalt til stede og engageret i sin familie. Hun fulgte godt med i sin omgivelser og kunne høre på kirkeuret, at det var koldt. Selv om hun lå lammet, havde hun kunnet holde sig orienteret om, hvor faderens tøj var placeret – inde i skabet. Hun var således i stand til at styre husholdningen fra sengen, hvilket vel må tyde på en stor åndelig styrke. Men det forunderlige var, at da faderen blev syg, blev moderen i stand til at stå op. ”... det er, som om bekymringen for faders tilstand har givet hende selv fornyet livskraft” (ibid., s. 112). Det rejser spørgsmålet om,, hvad som gjorde at hun i sin tid blev sengeliggende, og hvorfor livskraften vokser når faderen er svækket?

Freud og hans kone Martha fik 6 børn på 8 år. Graviditeterne havde været meget belastende for Martha, og efter det sidste barns fødsel ville hun ikke have flere børn. Ifølge Gays (1988) biografi om Freud ophørte det ægteskabelige samliv, fordi Martha ikke ville risikere flere graviditeter. Kunne det være, at Pers mor, efter at have født 12 børn, heller ikke ville risikere flere graviditeter? Hun havde måske sammenlagt været gravid og født børn i 15 – 20 år. Nu ville hun ikke have flere børn. Kunne det være, at Johannes Sidenius havde svært ved at acceptere, at hans kone ikke mere ville opfylde sin ægteskabelige pligt? Kunne forklaringen være, at hun blev i den mørke sygestue for at undgå ægtefælles krav om samliv og derfor først stod op, når ægtefællen var svækket og syg?

Per – en mors dreng?

En stor del af bogen handler om hvordan Per arbejdede med at komme til rette med sit indre fader-objekt bl.a. gennem at undersøge forskellige teologiske retninger og drøfte trosspørgsmål med flere præster. Det er først til sidst, Pontoppidan lader Per tænke over

... hvor lidt han i grunden kendte til sin mødrene slægt og moderens ungdom. Mens det altid havde været faderen en stolt tilfredsstillelse at mindes sin opvækst og fortælle om livet i sin faders og farfaders fattige præstegård, havde moderen ligesom haft en sky for at tale til sine børn om sit hjem og sine pårørende. Hendes eneste broder, der var læge et sted på Fyen, havde Per ikke en gang set. Han kom aldrig i præstegården, og hans navn nævntes kun sjældent der. (ibid., s. 716)

Baggrunden for disse overvejelser var, at Per på en togrejse har mødt en lille, hvidhåret mand, som havde kendt Pers mor ganske nøje i sin ungdom. Han syntes, at Per lignede moderen ikke så lidt.

'... det var de Thorsenske træk, jeg havde genkendt. Nu er det som om jeg ser, Deres bedstefar lyslevende for mig. Ja, ham har De rimeligvis ikke kendt. Han var en herlig mand, munter og livsglad indtil sin dødsdag, altid levende interesseret for alt, hvad der skete omkring i verden. Hans gæstfri hjem var til megen velsignelse i den lille småstad, og Deres moder var sjælen i ungdommens uskyldige forlystelser.' (ibid., s. 714)

Per troede, at manden havde taget fejl. Det kunne ikke være moderen, som manden talte om, når han fortalte, om den gang moderen ville til bal, selvom det var snestorm, og hun fik alle de andre unge til at tage med, og de morede sig vidunderligt. Men manden havde ikke taget fejl og spurgte, om moderen ikke hed Kirstine, og var datter til distriktslæge Eberhard Thorsen i Vejle? Jo, må Per svare, men mindede om at moderen vist havde en søster. "Å, stakkels Signe, ja!", svarer manden, "Ak nej, hun var svag og sygelig og døde allerede som ganske ung. Deres moder derimod var den blomstrende sundhed selv, ikke høj af vækst jo, men fin og yndefuld" (ibid., s. 715). Manden fortalte videre om en tur,, som de unge holdt i en skov som var ejet af en baron. Af en eller anden grund levede baronen på krigsfod med befolkningen. Der var derfor slået store plakater op ved alle indgange med strenge regler for opholdet i skoven. "Baronen havde ord for at være en stor grobrian, og bare hans udseende var da også frygtindjagende nok" (ibid., s. 715). Han dukkede pludselig op, og alle de unge vidste ikke, hvad de skulle gøre og blev grueligt forskrækkede.

Så rejser Deres moder sig, skænker i en fart en kop kaffe og går med den i hånden tværs over græsset lige imod baronen. Jeg ser hende endnu ganske tydeligt for mig i lyslilla, klar kjole og en stor, kalecheformet stråhat med blomster på, som man dengang brugte. Hun havde en sådan nydelig lille figur og dertil en gang så let og svævende, så det var en lyst at se. Så nejede hun for hr. baronen og bad ham nok så skælmisk gøre os den ære at være vor gæst i det grønne. Det var mere, end han kunne modstå. Han var i grunden en godhjertet mand, og det endte da også med, at han indbød os til at gæste ham på slottet på tilbagevejen og smage på hans champagne. Den dag glemte vist ingen af os siden. Har Deres moder aldrig fortalt derom? (ibid., s. 715-716)

Ved mødet med den lille, hvidhårede mand blev Per konfronteret med en side af moderen, som han angiveligt ikke kendte. Moderen havde som ung været den blomstrende sundhed, taget til bal i snestorm, været sjælen i ungdommens uskyldige forlystelser, og hun havde drukket champagne med baronen på hans slot. Hun var vokset op i et hjem med stor gæstfrihed, og hun havde med andre ord nydt selskabelighed, dans og fest. Moderen havde herefter giftet sig med en mand, som Pontoppidan beskriver, var "ganske uden anlæg for det selskabelige" (ibid., s. 11), og som slet ikke levede op til borgernes forventninger i småkøbstaden om at den store, røde præstegårdbygning skulle være "et gæstfrihedens hjem" (ibid., s. 10). At indgå ægteskab med Johannes Side-

nus betød for moderen en radikal ændring i livsstil, og det må have været særdeles krævende for hende at tilpasse sig de nye livsvilkår. Meget kunne tyde på at moderen brugte forsvarsmekanismen 'reaktionsdannelse' for at komme til rette med den nye situation. Det indebærer, at ønsker og behov fortrænges og omdannes til det modsatte. Moderen måtte fortrænge sin glæde ved selskabelighed, dans og fest, og det blev nu blevet vendt til det modsatte. Pontoppidan beskriver det sådan: "Hun kunne oprøres som over en forbrydelse, når hun hørte om borgernes levevis der i byen, om deres selskaber med mange retter mad og tre-fire slags vin, om fruernes silkekjoler og de unge pigers guldsmykker" (ibid., s. 13).

Moderen var vokset op med en munter og livsglad far, levende interesseret for alt, hvad der skete omkring i verden. Han kan ikke have været særlig optaget af trosspørgsmål, eftersom han ikke havde sørget for, at hans datter Kirstine havde været mere "befæstet i troen" inden sit ægteskab. Pastor Sidenius har været modsætningen til distriktslæge Eberhard Thorsen. Kirstine havde altså indgået ægteskab med en partner, som ikke matchede hendes ødipale objekt, hvilket betød, at hun måtte fortrænge mange af sine ønsker og lyster. Måske blev hun en "tungsindig, lidenskabelig natur, hvem livet indgød uro og ængstelse" under ægteskabet, fordi hun måtte skubbe til side og give afkald på meget af det, som var kilde til glæder. Per havde aldrig set moderens bror. Kunne det være at hun pga. sit ægteskab havde mistet relationer til mennesker, som hun var knyttet til, og som havde betydet meget for hende? Børn har særlige antenner til at opfange sine forældres ubevidste kommunikation. Per var det eneste af børnene, hvor opdragelsen var overladt til moderen. Han forblev en enhed med moderen i længere tid og havde dermed bedre betingelser end sine søskende for at modtage moderens signaler. Måske udviklede Per af den grund særlig gode antenner, eller måske havde han af genetiske grunde et medfødt talent til at forstå moderen? Manden på toget syntes jo, at Per udseendemæssigt lignede sin morfar, og at han havde de 'thorsenske' træk. Måske opfangede den lille dreng Per, at der bagved moderens "modfaldne tone" lå en fortrængt længsel efter det liv og den tilværelse, som hun havde haft i sit barndomshjem. Måske var det en skjult kilde til glæde for moderen, at sønnen tilegnede sig et "ganske verdsligt syn på livet og dets goder" og dermed kom til at minde hende om Pers morfar; hendes ødipale objekt. Måske havde hun ligefrem et incestuøst forhold til sin søn. Per masserede åreknuderne på hendes ben, selv efter at han var blevet en halvstor dreng. Det må stimulere seksuelle fantasier hos et barn at have et så fysisk forhold til sin mor og forstærke følelsen af omnipotens; at han var moderens foretrukne partner. Det havde

udviklet Pers antenner i at opfange en kvindes signaler, samt givet ham følelsen af omnipotens. Og det bragte ham frem som ung mand i selskabslivet ,hvor han blev "alles yndling" ved at gøre indtryk, charmere og erobre kvinderne på sin vej.

Per havde været fører for en lille skare små røvere, og moderen havde været sjælen i ungdommens uskyldige forlystelser. De lignede således hinanden ved begge at være lederskikkelser. Nu levede moderen i skyggen af sin ægtefælle og fødte det ene barn efter det andet. Det kunne være, at hun på grund af en utilfredsstillende livssituation havde et skjult had til sin ægtefælle, og det opfangede Pers antenner. Det gav brænde på bålet hos Per til at nedvurdere og foragte faderen og til se ham som en stødderpræst. Moderens mulige had forhindrede Per i at få støtte af et godt-far-objekt, i at revidere sine omnipotente forestillinger og i at identificere sig med ham. I hans egen oplevelse var det Per, som dannede par med moderen, faderen var et forfølgende objekt, og han fik aldrig integreret mor-far-barn-trekanten, hvor der er et forældrepar, som er fælles om at passe på og opdrage barnet. Det medførte, at han som voksen heller ikke kunne indgå i trekanten med sin kone og søn, og følte sig fremmed, ligesom han havde gjort i sit eget barndomshjem. Inger havde sagt, at hun ikke syntes, at Per tog sig nok af sine børn. Sønnen Hagbarth havde med tårer i øjnene fortalt sin mor: "Far bryder sig ikke om mig, – det veed jeg godt" (ibid., s. 775). Hagbarth følte sig med andre ord afvist på samme måde ,som Per havde gjort det af sin far. Det onde- far-objekt blev ført videre til næste generation. Pontoppidan skriver, at "Ingers ord havde skræmmet ham. Hendes stiltfærdige anklage havde ramt dybere, end hun kunne ane, fordi den rørte ved barndomsminder, som han aldrig mere talte om" (ibid., s. 776). Det, Per måske ikke mere talte om, var, hvordan han ligesom Hagbarth havde længtes efter sin faders accept, at faderen havde set ham og været stolt af ham. Per mente at han ville give Inger og børnene livet og lyset tilbage ved at blive skilt fra sin kone og frasige sig kontakten med børnene. Den faderlige forbandelse, der hvilede over hans liv, og som havde gjort ham til fremmed og fredløs her på jorden, måtte ikke gå i arv til hans børn. Det var, mens Per sad fordybet i disse tanker på en bænk i en park og tegnede med sin stok i gruset, at hans blik faldt på en statue.

Det var Silen med Dionysosbarnet i sine arme. Støttet til en træstamme stod den gamle satyr med et lille smil i øjenkrogene og bøjede sig over den uvornt sprællende dreng, mens hans skægede ansigt skinnede af rolig og stolt fosterfaderglæde. (...) Han måtte tænke på, hvorledes alt

måske ville være bleven anderledes for ham, dersom et sådant ansigt og et sådant solskinssmil havde lyst over ham som barn. (ibid., s. 784-785)

Pontoppidan får fremstillet Pers handling som en offergerning og lader Inger udtrykke stor taknemmelighed over Pers beslutning på sit dødsleje. Men det er netop et fraværende objekt, som er et ondt objekt (Bion, 1962). Et barn har endnu ikke udviklet kapaciteten til at rumme smertefulde følelser af savn, længsel og sorg. Den elskede fraværende forælder bliver transformeret til et ondt objekt i barnets oplevelse, og Per traumatiserede netop sine børn ved sit fravær. Men Pontoppidan lader Per være blind for den måde, han har svigtet sine kærlighedsobjekter og lader ham blive i troen på, at han har bragt et stort offer. På den måde forblev Per en bakketrold, som ikke kunne tåle at være i sollyset blandt menneskerne.

Pers død

Bogen slutter med at Pontoppidan fortæller en historien om en herremand, som havde to sønner. Den yngste var en mut lille dreng med et trodsigt sind, som faderen ville bøje. Drengen klatrede højt op i et træ for at undgå sin far. Hvor meget end faderen råbte og truede, blev drengen deroppe, krøb tilmed stadig højere til vejrs. Så hørtes pludselig et skrig. Den gren, hvorpå drengen havde søgt fodfæste, knækkede, og drengen styrtede til jorden. Han forblev krøbling for livstid, og samvittighedsnag gjorde faderen vanvittig, han sad indtil sin død indespærret i en galeanstalt. Imidlertid voksede sønnerne op. Den ældste blev en sund og rødmosset junker, ret hvad man kalder en kærnekarl. Imens lå broderen bleg og stille på sin bære ude i parken, han følte sig slet ikke ulykkelig, og:

Det var, som stod der en lysglans om hans hele hjælpeløse skikkelse. Til erstatning for den førlighed, der var blevet ham berøvet, havde han fået hin sjette sans, der skænker sjælen dens dybeste nydelse. Den kluntede dreng med den mutte trold i øjet var bleven – ja, en stakkel, hverken mand eller kvinde, hverken barn eller voksen, men et menneske, i hvis blik uendeligheden spejlede sig i al sin klarhed, dybde og ro. (ibid., s. 818)

Ligesom drengen havde Per med sin grandiositet, omnipotente selvovervurderende tankegang troet, at han kunne triumfere over det onde-far-objekt. Men det narcissistiske omnipotente forsvar er skrøbeligt, og ligesom grene let

kan knække, så kan selvoverturdering på et øjeblik blive vendt til selvunder-
vurdering. Per havde i sit overmod følt sig som lykkens Pamfilius og set kvin-
der som "et stykke ufarligt legetøj", men når han kom ned på jorden og blev
konfronteret med realiteterne, blev han en krøbling. Per havde i sin tid været
fuld af gåpåmod, kreativitet, og han havde udvist stor social kapacitet. Men
selvoverturderingen var nu blevet til selvundervurdering. Nu boede han ale-
ne i et isoleret, fattigt og vindpisket område, og levede et regelmæssigt liv som
vejassistent. Ganske vist "... havde distriktets veje [aldrig] været i så god stand
som i hans tid" (ibid., s. 806), men Per udnyttede kun en begrænset del af de
mange talenter, som han rent faktisk havde. Også i kærlighedsrelationer var
han en krøbling. Han havde ikke formået at indgå i en varig relation og havde
svigtet sine kærlighedsobjekter; Jakobe, Inger, Hagbarth og sine to døtre.

Hvis Per skulle se på sig selv udefra med sin fars øjne, ville han ligesom
herremanden blive sindssyg af sorg og samvittighedsnag over at tænke over
den måde, som han havde forvaltet sit liv. Ligesom herremandens ældste søn
blev en kærnekarl, kunne Per ligesom sine fremgangsrige søskende også være
blevet det. Men den tanke var ubærlig og én måde at flygte fra den ville være
at blive sindssyg. En anden udvej til at komme væk fra den ubærlige tanke var
ligesom krøblingen at udslukke vrede, lidenskab og forblindelse, og fokusere
på det indre liv. Her gik han i slægten Sidenius' fromme stridsmands spor:

... i deres landlige afsondrethed, under årenes grå ensformighed, havde [de]
søgt erstatning for alle afsavn i et stille, indadvendt tankeliv, en inderlig
fordybelse i deres egen, indre verden, i hvilken de så til sidst fandt tilværelse-
ens sande værdier, dens rigeste lykke, dens egentlige mål. (ibid., s. 12)

Per var dog ikke som sine forfædre en kirkens stridsmand, men mere ligesom
en Buddha i Nirvana-tilstand, som havde opgivet begæret. Han var hverken
mand eller kvinde, barn eller voksen. Utrykt i psykoanalytiske termer havde
Per fundet ro gennem at skabe sig et psykisk helle (psychic retreat) (Steiner,
1993), men den pris han betalte var opgivelsen af alle relationer. Det var en
indre psykisk død, som gjorde det muligt for ham at slutte fred med sit indre
far-objekt og finde den ro, som hjalp ham til at dø med samme værdighed,
som hans far havde gjort.

Epilog

Henrik Pontoppidan var samtidig med Sigmund Freud, men tilsyneladende

havde ingen af dem stiftet bekendtskab med den andens forfatterskab. Freud (1916) brugte Henrik Ibsens skuespil Rosmersholm til at vise, at når det ødipale ønske lige er ved at kunne blive opfyldt, kan ubevidste skyldfølelser ødelægge muligheden, for at det bliver det. Pontoppidans bog Lykke-Per blev i 1906 oversat til tysk under titlen Hans im Glück. Såfremt Freud havde læst den, ville han måske også have kunnet bruge Per som eksempel på en person, som ødelægger sine muligheder i det øjeblik succesen er indenfor rækkevidde. Pontoppidan modtog Nobelprisen 1917, men er ikke meget læst uden for Danmarks grænser. I hans unge år var hans forfatterskab centreret om en kritik af samfundet, medens det i en mere moden alder var "selvet" og det at "kunne forstå sig selv", som optog ham. Selv om han således var inde i problemstillinger, som psykoanalysen beskæftiger sig med, interesserede han sig tilsyneladende ikke for Freuds teorier. Pontoppidan har i sit forfatterskab beskrevet overgangen fra det traditionelle samfund til det modernes gennembrud og har haft en intuitiv forståelse af, hvordan forandringerne i samfundet førte til, at flere personer benægtede livets grundvilkår: separation og afhængighed og dermed udviklede en narcissistisk personlighedsorganisation. Pontoppidans bog er først blevet oversat til engelsk i 2010 mere end hundrede år efter sin udgivelse, og det indikerer måske, at den stadig er aktuel. Et andet tegn, på at den vedkommer os i dag, er, at romanen er filmatiseret med Bille August som instruktør.

Litteratur

- Bion, W. R. (1962). Learning from experience. London: Heinemann
- Gay, P. (1988). Freud. A Life for our time. London Melbourne: J.M. Dent & Sons LTD
- Freud, S. (1909). Family romances. I Standard Edition 9. London: Hogarth Press
- Freud, S. (1916). Some character-types met with in psychoanalytic work. Those wrecked by success. Standard Edition 14. London: Hogarth Press
- Klein, M. (1935): A contribution to the psychogenesis of manic-depressive states. I Klein (1988). Love, Guilt and Reparation and other works 1921-1945. London: Virago
- Klein, M. (1937). Love, guilt and reparation. I Klein (1988). Love, Guilt and Reparation and other works 1921-1945. London: Virago
- Klein, M. (1946). Notes on some schizoid mechanisms. I Klein (1988). Love, Guilt and Reparation and other works 1921-1945. London: Virago
- Pontoppidan, H. (2013). Lykke-Per. København: Gyldendal Oprindelig udg. 1898-1904
- Rosenfeld, H. A. (1987). Impasse and interpretation. London: Tavistock
- Steiner, J. (1993). Psychic retreats. London: Routledge

Abstract

Gudrun Bodin: Pontoppidan's novel Lucky Per – an account of a narcissistic personality organization. The Danish author Henrik Pontoppidan's novel Lucky Per was originally published in eight volumes from 1898-1904 and translated into English in 2010. It is an account of the breakthrough of modernity and how it opened for new potentials but also created conflicts. The novel follows the development of a boy into manhood until his death. The time of modernity offered him a wealth of new possibilities, but also made him deny basic facts of life: separation and dependency. Denying the reality of the other as a separate person, he developed a narcissistic personality organization, and because of that he spoiled the fortunate opportunities he had. With outset from psychoanalytic thinking, this paper will try to show how the main figure had a very special relation to his mother, which made it difficult for him to separate from her, but also brought him into conflict with his father and therefore he was unable to use his father as a wedge in the separation process from his mother. Pontoppidan described Lucky Per as a "hill-troll" unable to stand sunlight. This paper will try to show that people with a narcissistic personality organization are like "hill-trolls" and cannot tolerate to see the reality of the other as a separate person.

Key words: Breakthrough of modernity, destructive narcissism, Lucky-Per, narcissistic personality organisation, Pontoppidan, problems of separation.